

Speelnatuur en water: durven en doen!

Water is een dankbaar element om fantastische speelnatuur te creëren. Tegelijk roept het gebruik van water op openbare plekken ook altijd veel vragen op m.b.t. mogelijke risico's. Een doorwrocht ontwerp, een gedragen beheersvisie en goede risico-analyses vormen het antwoord.

In de vorige Springzaad-nieuwsbrief was er al een bijdrage over 'groen en diversiteit', n.a.v. de Springzaad-studiedag 'Park in 't Wild' van 26 mei 2016. Dit artikel is gebaseerd op de water-workshop die doorging in het Park van Eden, een Antwerpse groene ruimte waar speelwater centraal staat.

Els Huigens (Fris in het Landschap), Koen De Maertelaere (Kinderspel) en Wouter Vanderstede (Kind & Samenleving) begeleidden deze workshop.

Park van Eden (Wilrijk, Antwerpen) : case voor speelwater op de studiedag 'Park in 't Wild'

Vertrekken vanuit een visie op speelnatuur en kwaliteitsvol spelen

Bij de combinatie van 'water' en 'spelen' is de verleiding altijd groot om vanuit veiligheidsdenken te vertrekken. Daardoor wordt alles bij voorbaat onmogelijk geacht, terwijl goede argumenten *pro* er niet meer toe doen. Dit is niet de gewenste aanpak. Eigenlijk moet je uitgaan van een integrale visie op spelen, ontwikkeling van het kind (fysiek, sociaal, emotioneel), ecologie en ontwerp, waarbij verantwoord risico niet meer dan een randvoorwaarde is.

Spelen is altijd competenties opdoen en dus ook met water leren omgaan. Water lokt dikwijls heel rijk avontuurlijk spel uit. Natuurbeleving is nooit veraf, want water trekt diertjes en planten aan. Het is heel leuk maar ook interessant om die te vangen en te ontdekken. Bij inspraak van kinderen komen allerlei vormen van 'speels water' gegarandeerd bovenaan de *wishlist*. Bovendien biedt water ecologisch en ontwerpmatig vaak een zeer grote meerwaarde, zeker als het van nature op het terrein aanwezig is (of was). Je moet die kansen en kwaliteiten voorop stellen en ambiëren. Het komt erop aan om onverantwoorde risico's uit te sluiten. Maar het heeft geen zin om je blind te staren op veiligheid en daardoor allerlei kansen voorbij te laten gaan. Je moet kinderen ook de kans geven om hun grenzen te kunnen verleggen en uitdagingen aan te gaan. Risico hoort daarbij. Honderd procent

veiligheid bestaat nergens. Kinderen moeten net, op een verantwoorde manier, leren omgaan met risico's.

Integraal ontwerptraject leidt tot gedragen visie

Het welslagen van een water-project is afhankelijk van heel wat individuen. Het is dus belangrijk om alle partijen al heel vroeg te betrekken in een integraal ontwerptraject. Als één persoon vergeten wordt, kan die op het einde geheel het project op losse schroeven zetten.

Vergeet dus zeker niet, reeds van bij de eerste ontwerpfasen, volgende actoren te betrekken:

- de uitbater, eigenaar, directeur of eindverantwoordelijke
- de ontwerper(s)
- de aannemers
- de risico-analist
- alle beheerders, diensten (stedenbouw, groendienst, groenbeheer, technische dienst,...), beleidsverantwoordelijken of onderhoudspersoneel.
- de gebruikers (volwassenen én kinderen), die je vanuit een participatie- en communicatietraject betreft.

Kinderen zullen de vraag naar speelwater doorgaans ondersteunen. Op de bezorgdheid van ouders moet je anticiperen door al vroeg in dialoog te gaan. Daarbij onderken je de bezorgdheid, maar leg je uit dat een risicoloos terrein niet bestaat (of zonder speelwaarde is) en dat niets zomaar aan het toeval overgelaten wordt.

Door een visie- en ontwerptraject te doorlopen met de groep kunnen alle neuzen geleidelijk in dezelfde richting worden gezet. Er moet wederzijds vertrouwen ontstaan en een visie die door iedereen gedragen wordt. Soms vergt dit compromissen, maar geleidelijk kan je grenzen verleggen.

Een risico-inschatting kan/moet op alle belangrijke momenten in het ontwerptraject en het beheerplan een plaats krijgen. In een goed ontwerpproces zit de risico-analyse verwerkt. Al in de planfase wordt best een risico-scan uitgevoerd, zodat het ontwerp en de landschaping er al op kunnen anticiperen: de helling van de oevers, het concept van watercirculatie, de diepte van de overlopen, soort ondergrond (kiezel, zand,...),... Het zijn elementen die mee het risiconiveau bepalen en van belang zijn in de ontwerpfase. Laat je bijstaan door mensen met ervaring. Dit kan heel wat kosten achteraf voorkomen.

Tussen plan en uitvoering zitten vaak nog wat verschillen (een ontwerp wordt tijdens de werken vaak nog bijgestuurd, de impact van bepaalde ingrepen is niet altijd vooraf te bepalen). Maar met speelnatuur kan je gelukkig ook gemakkelijk nog bijsturen in de uitvoerings- en beheerfasen (bijv. kiezel toevoegen...). Voor het terrein opengesteld wordt, dient er een diepgaande risico-analyse te gebeuren.

Risico-analyses en gezond verstand

'Risico-analyse' is een cruciaal begrip. 'Normen' voor (speel)water zijn er immers niet. Normen zijn er op dit moment alleen voor speeltoestellen. Deze normen vormen alleen een hulpmiddel om sneller risico-analyses te kunnen maken van toestellen.

In essentie wordt bij een risico-analyse nagegaan of er onaanvaardbare risico's zijn op een speelterrein/speeltoestel. Die onaanvaardbare risico's moeten vermeden worden. De uitbater van een speelterrein moet kunnen aantonen dat hij/zij hierover waakt als een 'goede huisvader'. Concreet betekent dit vooral dat hij/zij een risico-analyse heeft uitgevoerd bij opening van het terrein en dat deze analyse geen onaanvaardbare risico's aangeeft. De

risico's moeten ook verder opgevolgd worden door regelmatig nazicht en onderhoud, door jaarlijkse controles, en door bij te sturen waar nodig. Al deze acties moet je goed bijhouden in een 'inspectie- en onderhoudsschema'.

Bij risico-analyses in complexe omgevingen als speelnatuur, moet vooral het 'gezond verstand' ingezet worden. Het is zeker nuttig om dit met meerdere personen of instanties te bekijken ('vier ogenprincipe'). Uitbaters, beheerders, ontwerpers en risico-analisten en de eerder genoemde actoren doen dit best vanuit de ontwikkelde gezamenlijke visie.

Specifieke aandachtspunten voor risico-analyse van (speel)water

Bij water zijn er twee belangrijke risico's: verdrinking en vergiftiging door slechte waterkwaliteit:

- **Verdrinking:**

Kansen op verdrinking zijn er altijd, zelfs bij geringe diepte, en dit kan heel ernstige gevolgen hebben. De risico-analyse moet daar dus uitvoerig aandacht aan besteden.

Een belangrijk principe is "*erin is eruit*": indien het water toegankelijk is voor kinderen, moeten ze er ook weer zelfstandig uit kunnen. Dit impliceert bijv. geen steile oevers, een stabiele ondergrond,...

De ruimtelijke context en ligging van de waterpartij is hier ook van belang: hoe groot is de kans dat jongere kinderen er gemakkelijk onbegeleid zullen komen? Een watervlak vlak bij een kleuterspeeltuin is dus iets helemaal anders dan een vijver in een afgelegen natuurdomein, waar jonge kinderen nooit onbegeleid naartoe zullen trekken.

In het Park van Eden zijn er 3 speelvalleien, waarin je geleidelijk je grenzen kan verleggen: vlakbij het pad is een ondiepe vallei met kiezel, verderaf ligt de vallei met zand en leem met ook constructies.

Verskillende valleien met ander ondergronden in het Park van Eden

Enkele (ontwerpmatige) aandachtspunten om grote verdrinkingsrisico's te verminderen:

- zorg voor zachte hellingen zodat kinderen vlot uit het water kunnen en laat de diepte slechts langzaam toenemen
- vermijd grote diepte: iemand die bewusteloos is kan ook in heel ondiep water verdrinken, maar denk vooral aan evacuatie: wanneer is een kind nog vlot uit het water te halen? of bijv. kniehoogte voor jongere kinderen
- heb aandacht voor de stabiliteit en het type ondergrond (zuigkracht): kiezel en zand zijn te verkiezen boven klei, omdat klei meer aanzuigt
- anticipeer op valrisico's in de buurt van water: bewusteloosheid door val is een zeer ernstig risico in combinatie met water

En bovenal: verplaats je in de gestalte en leefwereld van het kind: Wanneer zou een kind in paniek kunnen geraken? Wat is misschien té aantrekkelijk en zou tot een onverantwoord risico kunnen leiden (bijv. ergens afspringen van grote hoogte)?...
Probeer ook vooral ontwerpmatig te sturen, gewoon verbieden is vaak niet effectief.

- **Waterkwaliteit:**

De waterkwaliteit van natuurlijk water is vaak een complex gegeven en is moeilijk 100% te garanderen. Maar de ernst van het risico is doorgaans lager dan verdrinking: de gevolgen zijn slechts in zeer uitzonderlijke gevallen dodelijk of blijvend.

Met gezond verstand, ontwerpmatige oplossingen en een goed beheer zijn de grootste risico's voor vergiftiging te vermijden, zoals bijv.:

- er moet een zekere stroming zijn
- er kan met filters of plantenzuivering worden gewerkt
- voldoende diepte op bepaalde plaatsen, zodat een natuurlijke zuivering kan plaats vinden
- aandacht voor de bodemkeuze
- goed informeren van gebruikers

Als er zich incidenten voordoen kan verder onderzocht worden wat het probleem is (bijv. blauwwier, botulisme) en kunnen passende maatregelen getroffen worden (bijv. tijdelijk afsluiten).

Duidelijke communicatie met het publiek (ook op kindermaat) is zeer belangrijk. Zo kunnen misverstanden vermeden worden en kan er gepast opgetreden worden bij problemen. Die communicatie gaat in twee richtingen.

Na meldingen over bloedzuigers in het speelwater van de Park van Eden heeft de stad bijvoorbeeld een bioloog laten komen. Die stelde vast dat alle geobserveerde bloedzuigers ongevaarlijk zijn en niet door de huid kunnen doordringen. Deze informatie wordt via panelen ook ter plaatse aangebracht. Zo leert het publiek ook bij over natuur en ecologie en bleek het niet nodig om het water af te sluiten. Bij water gaan speelplezier, natuurbeleving en natuurleren vanzelf samen. De moeite dus om ervoor te gaan!

www.springzaad.be